دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر
فصلنامه‌ی علمی فضای جغرافیایی

سال نوزدهم، شماره‌ی ۶۷
پاییز ۱۳۹۸، صفحات ۲۱۵-۱۹۹

*علی قاسمی اردهایی[۱]
حمیده ثوابی[۲]

انگیزه‌ها و اثرات مهاجرت برگشتی در تحولات و توسعه اقتصادی–اجتماعی روستاها (مطالعه موردی شهرستان اهر)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۳/۲۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۳/۰۱

چکیده

در طی سال‌های اخیر توجه زیادی به پدیده مهاجرت از مناطق توسعه‌یافته به مناطق کم‌تر توسعه‌یافته وجود دارد که این امر اهمیت مهاجرت برگشتی را برجسته می‌نماید. می‌توان گفت، فرآیندی که در آن فرد یا افرادی بنا به دلایل مختلف از سرزمینی که قبلاً به عنوان محل سکونت‌شان بوده دوباره به مکان اولیه و زادگاه خود باز گشته‌اند. هدف مطالعه حاضر شناخت انگیزه‌های مهاجران برگشتی و سطح توسعه اقتصادی–اجتماعی مناطق روستایی است. با به‌کارگیری روش تحقیق پیمایش و تکنیک پرسشنامه، اطلاعات مورد نیاز از ۲۶۰ مهاجر برگشتی روستاهای شهرستان اهر در سال ۱۳۹۶ با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای به‌دست آمده است. فرضیات با استفاده از آزمون‌های همبستگی، تفاوت میانگین و رگرسیون مورد تحلیل و استنباط قرار گرفته‌اند. نتایج نشان می‌دهد انگیزه‌های اقتصادی مهاجران برگشتی مهم‌ترین متغیر تاثیرگذار در سطح تحولات و توسعه روستایی است. وضع مالی اظهاری در شهر و شغل بعد از مهاجرت به روستا، در انگیزه اقتصادی و توسعه تاثیر دارد. داشتن ملک در روستا در انگیزه‌های مهاجران برگشتی، مشارکت اجتماعی و توسعه و تحولات روستایی تاثیر دارد. مهاجرانی که به کار کشاورزی و دامداری مشغولند و از روش‌های نوین آبیاری و کشاورزی استفاده می‌کنند، در انگیزه‌های مهاجرت و مشارکت اجتماعی و توسعه روستایی موثرند. با توجه به یافته‌های حاصل از رگرسیون چند متغیره، انگیزه‌های اقتصادی با ۳۶ درصد بیش‌ترین سهم را در سطح تحولات اقتصادی و اجتماعی روستایی دارد و در مجموع ۵۲ درصد سطح توسعه روستایی توسط

*۱- گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور. (نویسنده مسئول). E-mail: ghasemi33@yahoo.com
۲- گروه علوم اجتماعی، کارشناس ارشد جامعه شناسی، دانشگاه پیام نور.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

متغیرهای انگیزه‌های اقتصادی مهاجران، مشارکت اجتماعی، انگیزه‌های اجتماعی مهاجران و استفاده از تکنولوژی نوین کشاورزی تبیین می‌شود.

کلید واژه‌ها: تحولات و توسعه اقتصادی-اجتماعی، انگیزه‌های مهاجران برگشتی، مشارکت اجتماعی، برگشت به روستا، شهرستان اهر.

مقدمه

در سال‌های اخیر برگشت روستاییان شهرنشین به روستاها و افزایش جمعیت مهاجران برگشتی در مناطق روستایی ایران را می‌توان ملاحظه نمود. توسعه وسایل حمل‌ونقل و راه‌های ارتباطی، استقرار مهاجر در خانه دوم، مسائل اجتماعی و زیست-محیطی در شهرها و تغییر ترجیحات استقرار مردم، از عوامل تاثیرگذار مهاجرت برگشتی است.

از نظر جمیلاخ[3] مهاجر برگشتی فردی است که به موطن یا جایی که در آن متولد شده بعد از دوره زمانی خاص باز می‌گردد (Maura Farrell et al., 2014: 130). مهم‌ترین دلیل برای مهاجرت دستمزدهای بالا در مقصد است به طوری‌که رفاه اضافی و بیش‌تری ایجاد می‌کند و به مهاجر امکان مصرفی شدن در زندگی را می‌دهد؛ اما دلیل این‌که مهاجر به موطن خویش برمی‌گردد، نیروی خرید بالاتر و بیش‌تر با پول رایج مقصد در موطن خویش است. دلیل دیگر در رابطه با مهاجرت برگشتی صرفا وابسته به ملاحظات سرمایه نیروی انسانی است (Dustman and Weiss, 2007: 237). با تفاوت جغرافیایی در عرضه و تقاضای بازار کار، تفاوت بارز در میزان درآمد باعث می‌شود افراد از مناطق کم‌درآمد به مناطق پر درآمد و بخش‌هایی با کار بیش‌تر مهاجرت کنند (Heinde Haas, 2010: 3). با وجود این‌که مهاجرت برگشتی بیش‌تر توسط بزرگسالان و بازنشستگان صورت می‌گیرد، در عین حال عده‌ای از جوانان نیز به دلایل بهداشتی، عدم آلودگی هوا و غیره در روستا اقامت نموده و روزها صرفا برای کار وارد شهر می‌شوند (Rabbani, 2011: 84). براین اساس، کانالی که مهاجرت روی توسعه روستایی می‌تواند تاثیر داشته باشد، مهاجرت برگشتی است. در واقع با تجربه کار در خارج از موطن خود، مهاجران برگشتی احتمالا سرمایه نیروی انسانی، مالی و اجتماعی انباشته‌ای را به موطن خود بر می‌گردانند که آن‌ها را قادر می‌سازد تا کسب‌وکار خود را در روستا یا موطن خود آغاز کنند (Kunuroglu, 2016: 4). پدیده مهاجرت برگشتی می‌تواند یک مکانیزم متعادل‌کننده‌ای را به‌وجود آورد که از طریق آن نیروی کار انباشته را به بخشی که نیروی کار کم‌تری دارد انتقال دهد. با بهبود زمین کشاورزی در بخش‌های روستایی و با ایجاد محیطی اجتماعی و اقتصادی برای مالکان روستایی، منطقی است جوانان روستایی در موطن خود بمانند و فعالیت‌های تولید-درآمد در آنجا انجام دهند؛ بنابراین، با تقویت منابع انسانی (که جزء اصلی از فرآیند توسعه روستایی است)، گسترش تولید کشاورزی، بهبود بازار کار، ایجاد درآمد و سرمایه‌گذاری توسط بخش خصوصی و غیره می‌توان باعث رشد و توسعه مناطق روستایی شد. در چندین سال گذشته روند مهاجرت برگشتی در روستاهای

3- Gmilakh

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

شهرستان اهر افزایش چشم‌گیری داشته است. هر یک از مهاجران انگیزه‌ها و دلایل متفاوتی برای انتخاب محل اقامت خود در روستاها دارند. مقاوم‌سازی مسکن روستایی و اقامت مهاجران و ساخت خانه‌های ویلایی در محیط‌های روستایی ساخت‌وسازها را تغییر داده است. از طرف دیگر به نظر می‌رسد داشتن زمین‌های ارثی و شرایط آب وهوایی، توسعه شبکه حمل‌ونقل باعث برگشت روستاییان به زادگاه و محل آبا و اجدادی و در نتیجه رونق کار کشاورزی و دامداری و کارآفرینی در روستاهای شهرستان اهر شده است. شناخت انگیزه‌های مهاجرت از شهرها به روستاها به درک فرآیند مکانیسم حاکم بر چگونگی رشد و توسعه روستاها کمک می‌نماید. مهاجرت نیروی کار شهری به همراه سرمایه فیزیکی و انسانی موجب تغییرات تکنیکی روستا شده و با بهره‌گیری از سازوکارهایی چون برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، تقویت خود اتکایی فردی و جمعی، ایجاد دگرگونی در ساختارهای ذهنی و اجتماعی روستاییان و تلاش در بالا بردن استفاده بهینه از قابلیت‌ها و منابع محلی از طریق مشارکت مردمی، به توسعه بیش‌تر روستا منجر خواهد شد. پژوهش حاضر در صدد پاسخگویی به پرسش‌های زیر است: چه عواملی در انگیزه‌های مهاجرت به روستاها و مشارکت اجتماعی تاثیر گذارند؟ بین انگیزه‌های مهاجران برگشتی با تحولات و توسعه روستایی چه رابطه‌ای را می‌توان متصور شد؟

پیشینه پژوهش

تاکنون بحث رویکرد نئوکلاسیک در مهاجرت بر اساس مفهوم تفاوت دستمزد میان مقصد و مبدا و نیز انتظارات مهاجر از داشتن درآمد بالاتر در مقصد بوده است (Todaro, 1969: 140). مطالعه Ghasemi et al (2016: 73) نشان داد، وضعیت اقتصادی خانواده، نگرش به دافعه مبدا، نگرش به جاذبه مقصد، جمعیت ساکن در روستا و مسافت روستا از شهر، بر میزان گرایش به مهاجرت به شهر جوانان روستایی تاثیرگذار هستند. همچنین در مطالعه Mehri and Boostani (2013: 93) مهم‌ترین علت‌های مهاجرت‌های روستایی-شهری کمبود درآمد و فقدان امکانات آموزشی، خدماتی و رفاهی و غیره است. به نظر می‌رسد مهاجرت برگشتی به‌صورت پیامدی از تجربه ناموفق مهاجرت است که مهاجر مزایای مورد انتظار را حاصل نکرده است و مهاجران به طور موفقیت‌آمیزی درآمد مورد نظر خود را به حداکثر نمی‌رسانند (Stark, 1991: 5). به عقیده توماس در راستای این چارچوب، مهاجران زمانی به موطن خود باز می‌گردند که آن‌ها در رسیدن به منافع مورد انتظار خود از درآمد بالا در مقصد مایوس شوند یا شک کنند (Setrana, 2017: 30). نظریه اقتصاد نوین، مهاجرت برگشتی را به عنوان پیامد منطقی "استراتژی حساب شده" می‌داند که ناشی از دستیابی به اهداف یا هدف نهایی است. بیش‌تر مهاجران مبدا را با قصد اکتساب مهارت، پس‌انداز و سایر منابع ترک می‌کنند و بعد از دستیابی به هدف باز می‌گردند (Cassarino, 2015; Setrana, 2017: 255).

نتایج مطالعه Nobakht et al (2017: 185) نشان داد پیروی از خانوار، دستیابی به مسکن بهتر و اشتغال از عوامل تعیین‌کننده در بازگشت مهاجران است. تحلیل چند متغیره نشان می‌دهد متغیرهای سن، تحصیلات، جریان مهاجرت و سطح توسعه یافتگی ۲۷٪ از تغییرات مهاجرت اقتصادی مهاجران برگشتی سرپرست خانوار را تبیین می‌کند. نظریه ساختاری در رابطه با مهاجرت برگشتی روی اهمیت شرایط اجتماعی-اقتصادی تاکید دارد. نه تنها به عنوان عوامل

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

عمده در تصمیم به برگشت بلکه به عنوان عواملی که روی توانایی مهاجر در برگشت به موطن تاثیر می‌گذارد تا از این مهارت‌ها و منابعی که آن‌ها در مقصد کسب کرده‌اند، استفاده کنند (Cassarino, 2015: 258). بررسی Ghasemi et al (2014: 165) بر تحلیل عاملی ۲۵ متغیر شناسایی شده موثر در مهاجرت معکوس را می‌توان ذیل ۷ مولفه اصلی به‌ترتیب شامل عوامل زیرساختی، اقتصادی، زیست‌محیطی، فرهنگی، تعلق مکانی، بازنشستگی و مسکن تلخیص نمود که روی هم رفته ٦٩/٣ درصد از مجموع واریانس مهاجرت معکوس را تبیین نموده است. امروزه با دگرگونی زیرساختی در روستاها و نیز تغییر شرایط اجتماعی–اقتصادی افراد، نه تنها خود عاملی برای ماندن روستاییان در روستا شده، بلکه عاملی بر انگیزه‌های برگشت مهاجران نیز شده است. به عقیده Berry (1976: 21) در مقابل فرآیند کلاسیک شهرنشینی که مستلزم حرکت جمعیت مرکز محور و جریان اقتصادی رو به شهرهای اصلی و پایتخت است، ضدشهرنشینی حرکتی است در جهت مخالف از حرکت‌های مرکزی محور از شهرهای بزرگ به شهرهای کوچک و مناطق روستایی. به نظر وی غیرممکن است ضد شهرنشینی را به صورت تضاد با فرآیند شهرنشینی در نظر گرفت، بلکه یکی از فرآیندهای پیامدی آن است (Novatna, 2013: 39). ونگ تاثیرات برگشت مهاجران در توسعه روستایی را به دلیل مهارت، سرمایه لازم، تجربیات و دانش مفید آن‌ها، مثبت ارزیابی می‌کند (Afrakhte, 2016: 85). یافته‌های مارگر و ایکسیو نشان می‌دهد مهاجران برگشتی احتمال بیش‌تری دارد خود کفا باشند و توانایی شغلی بالاتری را نسبت به غیر مهاجران دارا باشند. آن‌ها نشان دادند تجربه کار در طول دوران مهاجرت سرمایه انسانی فرد و کارفرمایی اقتصادی را تقویت می‌کند و تجربه مهاجرت برگشتی یک عامل کلیدی در ترفیع دادن فعالیت اقتصادی در روستا است (Demurger and Huixu, 2010: 1). مطابق کلاک[4]، رشد جمعیت مجدد در مناطق روستایی را می‌توان براساس یکسری از عوامل محلی دانست. وی مشخص می‌کند که مناطق روستایی با این شرایط توان جذب مهاجران زیادی را دارد. عوامل محلی جذب‌کننده عبارتند از: ۱- بازار محلی و قیمت‌های مناسب ۲- محیط و کیفیت آن ۳- قیمت کالاها و ملک ٤- عوامل اجتماعی و جامعه‌ای مانند روابط انسانی و غیره (Ferras, 2009: 58). یاداو[5] معتقد است که افزایش تولید و بهره‌وری، برابری در دسترسی به فرصت‌های کسب درآمد، دسترسی به خدمات عمومی و دسترسی به نهادهای تولیدی، اشتغال سودمند، مشارکت مردم در فرآیند توسعه و توازن بوم‌شناختی، هدف‌هایی وابسته به یکدیگرند که برداشت یکپارچه از توسعه روستایی را مطرح می‌کنند (Moteaei langrodi, 2003: 39). تودارو عقیده دارد که توسعه روستایی باید بر توسعه شهری اولویت داشته باشد تا این‌که مهاجرت روستا به شهر را کاهش دهد. در روستا ذخیره غذایی پایه تا حدی بدون وارد شدن به بازار ضمانت می‌شود. هزینه مسکن و حمل‌ونقل پایین و گاهی اوقات رایگان است و نیز رابطه دوسویه میان کارفرمایان و اهالی روستا را باید در دستمزدهای واقعی روستا در نظر گرفت (Maura Farrell et al., 2014: 131). Manafiazar et al (2017: 173) در بررسی مهاجرت بازگشتی و پیامدهای آن در سکونتگاه‌های روستایی نشان دادند عامل‌های اقتصادی و عمرانی–اجتماعی بیش‌ترین تاثیر را در بین عامل‌های بارگذاری شده تحلیل عاملی به خود اختصاص داده‌اند و عامل فرهنگی–قومی کم‌ترین تاثیر را در بین عامل‌ها داشته است. نتایج تحلیل مسیر نشان

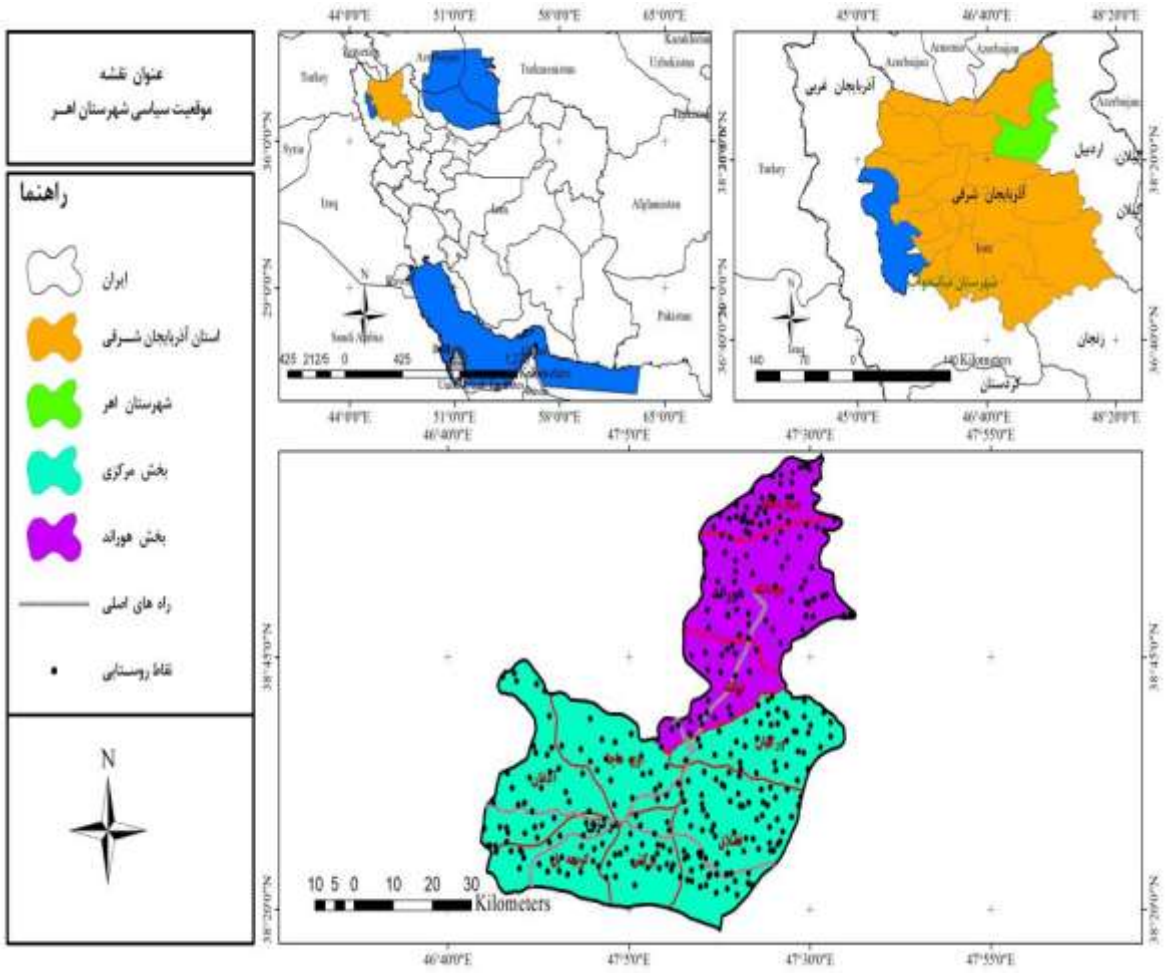
4- Cloke
5- Yadao

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

داد مهاجران بازگشته بیش‌ترین تاثیر را در شاخص‌های عمرانی-کالبدی و کم‌ترین پیامد را در شاخص اجتماعی داشته‌اند. تئوری‌ها و بررسی‌ها نشان می‌دهد مهاجران برگشتی می‌توانند در فرآیند توسعه اجتماع روستایی نقش داشته باشند. نتیجه این فرآیند بهبود درآمد و اشتغال، کیفیت زندگی و خدمات اجتماعی و مخصوصا خودکفایی در روند توسعه روستایی است که خود پیش‌شرط توسعه ملی است.

محدوده مورد مطالعه

جامعه مورد مطالعه روستاهای شهرستان اهر (از شهرستان‌های استان آذربایجان‌شرقی) است. بر اساس تقسیمات اداری و کشوری سرشماری نفوس و مسکن سال (۱۳۹۵) این شهرستان از دو بخش مرکزی و هوراند، ۹ دهستان و ۳۱۵ روستا تشکیل شده است. در این سرشماری شهرستان اهر دارای ۱۵٤۵۳۰ نفر جمعیت است که ۱۰۵۲۹۹ نفر ساکن در نقاط شهری و بقیه ساکن نقاط روستایی است. شکل (۱) نقشه محدوده مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی روستاهای شهرستان اهر به تفکیک کشور، استان و بخش

Figure1: Geography location the rurals of Ahar, separation of country, province and area

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

مواد و روش‌ها

تحقیق حاضر از لحاظ بررسی توصیفی-تحلیلی و شالوده مطالعات آن بر پیمایش است. جامعه آماری مهاجران برگشتی به روستاهای شهرستان اهر در سال (۱۳۹٦) است. با به‌کارگیری روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای، جهت انتخاب افراد مهاجر ابتدا دهستان‌های دو بخش مرکزی و هوراند به عنوان خوشه در نظر گرفته شدند. در مرحله بعد روستاها به عنوان خوشه‌های دوم از بین دهستان‌ها انتخاب شده و پر کردن پرسشنامه‌ها به صورت هدفمند و با استفاده از تکنیک گلوله برفی در بین مهاجران انجام گرفته است. با توجه به این‌که آمار و چارچوب نمونه‌گیری دقیق از مهاجران برگشتی روستاهای شهرستان اهر در دسترس نبود و شناخت کم‌تری از کل جامعه آماری وجود داشت (آمار دقیق و حتی حدودی مهاجران برگشتی به روستاها در دسترس نبود)، با توجه به پرس‌وجوهای اولیه و با تکیه بر اطلاعات و دانسته‌های مطلعین محلی تعدادی از مهاجران انتخاب شدند. تعداد کل مهاجرانی که از این طریق مورد بررسی قرار گرفته و پرسش‌نامه‌ها را تکمیل نمودند، ۲٦۰ نفر می‌باشد که در جدول (۱) آورده شده است. جدول نشان می‌دهد روستاهای آذغان، یخفروزان، نقاره‌کوب جدید، افیل و خونیق پذیرای مهاجران برگشتی زیادی نسبت به سایر روستاها هستند.

اعتبار وسیله اندازه‌گیری صوری و جهت تعیین پایایی ابزار تحقیق، پیش آزمون انجام شده که مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده برای مفهوم‌های اصلی پرسشنامه بالاتر از ۰/۷ است. جهت سنجش تحولات و توسعه اقتصادی-اجتماعی روستایی (متغیر ملاک) گویه‌هایی در قالب طیف لیکرت از کاملا موافق تا کاملا مخالف در نظر گرفته شده است و با توجه به این‌که توسعه اقتصادی-اجتماعی روستایی از ۱۰ گویه در طیف پنج درجه‌ای لیکرت تنظیم یافته است، حداقل نمره مورد انتظار ۱۰ و حداکثر ۵۰ است. جهت سنجش انگیزه‌های اقتصادی و اجتماعی مهاجران برگشتی ۷ گویه در طیف چهار درجه‌ای لیکرت تنظیم یافته است، حداقل نمره مورد انتظار هر کدام ۷ و حداکثر ۲۸ است. گفتنی است متغیر مشارکت اجتماعی از ۷ گویه در طیف پنج درجه‌ای لیکرت تنظیم شده است، حداقل نمره مورد انتظارشان ۷ و حداکثر ۳۵ است. گویه‌های مربوط به مفاهیم و نتایج تحلیل پایایی متغیرهای پیش‌بین و ملاک را که از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است، جدول (۲) نشان می‌دهد.

با فرض این‌که میانگین انگیزه‌های مهاجرت برگشتی، مشارکت اجتماعی و توسعه روستایی به تفکیک وضع مالی اظهاری در شهر، شغل بعد از مهاجرت به روستا، داشتن ملک در روستا، استفاده از روش‌های نوین کشاورزی و دامداری تفاوت دارد، برای به آزمون کشیدن فرضیه‌های مذکور از آزمون تفاوت میانگین استفاده شده است. برای بررسی رابطه درآمد، انگیزه‌های مهاجرت برگشتی و مشارکت اجتماعی با تحولات و توسعه اقتصادی-اجتماعی روستایی از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. جهت پیش‌بینی تاثیر متغیرهای مستقل بر متغیر ملاک (تحولات و توسعه روستایی) از رگرسیون گام به گام استفاده شده است.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

جدول ۱- تعداد جمعیت و نمونه‌آماری به تفکیک روستاها

Table 1- Namber of population and statistical sample of rurals

بخش	دهستان	روستا	تعداد جمعیت*	نمونه در روستا	بخش	دهستان	روستا	تعداد جمعیت*	نمونه در روستا
مرکزی	آذغان	تازه کند، آذغان دوییق کسانق، اورنگ	۲۶۵۱۰۱۱ ۳٤٥ ۳۰۸ ٤۱۱	۱۸ ٤ ۳	مرکزی	گویجه بل	دیزبین،گونجیک کرداحمد، زنجیربلاغ، اشدلق چشمه‌وزان، خونیق دایلار، ساری‌یارقان	۲۱۵٦۸٦ ٤۹ ۱٦۹ ٤٥ ٤٦۷٦٤۷ ۱۰۹ ۳۸٤	۱۲ ٦ ۳ ۱٤
کل				۲٥		کل			۳۳
	اوچ هاچا	پسته بیگلو، کوسه‌لر زگیلک علیا، سامبران یاغ‌بستلو، مصطفی-چای انجرد، جوبند یخفروزان قورشاقلو، قلندر	۱۷٥۷٦ ۲۱۹ ٥۸ ۹٤ ٦٤ ۳٦٦۱۹۳ ۳٦۳ ٥٦۳ ۲۱	۱۳ ٥ ٥ ۱۱ ۱۰ ۱٤		ورگهان	ترانچه سیدقشلاقی دوشدور آق‌بلاغ شوره‌ناب	۳۱ ۲۰ ۹٦۹ ۸۱ ۱۰	۹ ۲ ٤ ۲ ۳
	کل			٥۸		کل			۲۰
	بزکش	دهستان، کلهور قره‌برن، دیزج‌لو یوزبند، جالیق ریحان، کقالق، جالیق	۱۱٦۲۷۸ ۲٦۱ ۳٤ ٦٦۳٦ ٦۲٦ ۱۲۲	۳ ۳ ۲ ٦	هرزاند	چهاردانگه	تنباکولوق	۷۳	٤
	کل			۱۷		کل			٤
	قشلاق	نقاره‌کوب جدید کرملو، انداب قدیم حصارسیدلر، صفی‌خانلو بهل، آلوار شنقوش‌آباد، یاورکند افیل، دوغان باباجان، انباق‌جواد	۲۸٤ ٤۰ ۱۱٦ ۳۸ ۱۳ ۳۹٥۱۰۱ ۱٦۷۳٤۱ ۱۷۳۳۱۳۷ ۱٥۰٥۲	۱۱ ۳ ٥ ۷ ۸ ۱٥ ۱۰ ٥۹		دودانگه	شلوری، گوجان اینجار، چیناب مرادلو، قلعه‌چیق لروم، حوریدرق سنگرآباد، مجیدآباد آیدین‌لو، نصیرآباد	٤۰ ٦۷۷ ۷۰۸۲۲۲ ۲۳ ٥۱۲ ۲٥۰٤٥٤ ۹۰۳٤۱ ۱٤ ۱٦۳	۲ ۱۲ ۲ ۱٥ ۹ ٤
	کل					کل			۳٤

*مرکزآمارایران، سرشماری ۱۳۹۵

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

جدول ۲- پایایی و گویه‌های مربوط به سنجش مفاهیم تحقیق

Table 2- Reliable and variable related to analysis of research conceptions

مفاهیم	گویه‌ها	تعداد	نمرات مورد انتظار		ضریب پایایی
			حداقل	حداکثر	
انگیزه‌های اقتصادی مهاجران برگشتی	راه‌های مناسب ارتباطی و دسترسی بالا به شهر، فرصت زیادی برای اشتغال در روستا، حمایت دولت، برخورداری از چندین منبع درآمد، کسب درآمد بیش‌تر، برخورداری از وضعیت رفاهی مطلوب، شروع به‌کار در روستا به خاطر داشتن زمین کشاورزی.	۷	۷	۲۸	۰/۷۳
انگیزه‌های اجتماعی مهاجران برگشتی	لذت بردن از طبیعت سرسبز روستا، سن بازنشستگی بهترین زمان زندگی در روستا، زندگی در روستا برای درمان وضعیت جسمی، زندگی در جای آرام و به دور از هرگونه شلوغی، تربیت خوب فرزندان در روستا، سپری کردن بقیه عمر در زادگاه، وجود آسایش روحی و روانی در روستا.	۷	۷	۲۸	۰/۷۱
مشارکت اجتماعی	شرکت در تصمیم‌گیری‌های محلی روستا، شرکت در مراسم عروسی افراد فامیل یا دوستان و همسایگان، شرکت در هیآت‌های مذهبی و عزاداری، مطرح کردن مشکلات روستا به شوراها، کمک به اجرای طرح‌های هادی روستا (ساختن جاده‌ها و راه‌های ارتباطی پل و ...)، حفظ و بازسازی محیط‌زیست روستا، قرض دادن پول، ضمانت وام و کمک به نیاز مالی دوستان در روستا.	۷	۷	۳۵	۰/۸۳
تحولات و توسعه اقتصادی- اجتماعی روستایی	کاهش هزینه‌های زندگی در روستا، مقاوم‌سازی مسکن، احساس امنیت در برابر سوانح و بلایای طبیعی، کارآفرینی (پرورش ماهی، مرغداری و.)، ایجاد فرصت اشتغال برای خود و روستاییان، افزایش درآمد در روستا، منصرف کردن روستاییان از مهاجرت به شهر، آموزش دان فنون جدید کشت و کار کشاورزی به روستاییان، آگاهی در زمینه اینترنت و فضای مجازی، تشویق مهاجران آشنا در شهر برای بازگشت به روستا.	۱۰	۱۰	۵۰	۰/۷۶

میانگین تحولات و توسعه اقتصادی- اجتماعی روستا برابر با (۲۸/۵) با نمره حداقل ۱۱ و حداکثر ٤٦ است. میانگین انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی برابر با (۱۹/۲) در بین فاصله نمرات ۱۰ الی ۲۸، میانگین انگیزه اجتماعی مهاجران برگشتی برابر با (۲۰/۵۷) در بین فاصله نمرات ۱۰ الی ۲۸ و متغیر مشارکت اجتماعی با میانگین (۲٤/۵۸) در بین فاصله نمرات ۱۰ الی ۳۵ است. میانگین درآمد ماهیانه مهاجران حدود یک میلیون تومان و میانگین سن مهاجران حدود ٤۵ سال است. وضع مالی خود اظهاری مهاجران در شهر (۱۳/۸٪) خوب، (۵۳/۸) هم‌سطح و (۳۲/٤٪) ضعیف اعلام شده است. (۸۲/۹٪) مهاجران در روستا دارای ملک هستند. (۹/۱٪) شغل مهاجر بعد از مهاجرت به روستا اداری، (۱۳٪) راننده، صنعتگر و خدماتی، (۱۳٪) ساختمانی، (٦۳٪) کشاورز و (۲٪) بیکارند. (۲۵/٤٪) مهاجران از روش‌های نوین آبیاری و (۵۸/۳٪) از روش‌های مکانیزه استفاده می‌کنند.

مطابق با جدول (۳)، مقایسه میانگین انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی بر حسب وضع مالی اظهاری در شهر از طریق آماره تحلیل واریانس یک طرفه تفاوت معنی‌داری را در سطح پنج درصد نشان می‌دهد (F= ۳/٤). بر اساس نتایج آزمون شفه واریانس انگیزه اقتصادی مهاجران حاکی از تفاوت میانگین وضع مالی اظهاری خوب (۲٤/٤) نسبت به وضع مالی هم‌سطح (۱۹/۳) و ضعیف (۱۸/٤) است. جدول (٤) نمونه‌ای از آزمون تعقیبی شفه را نشان می‌دهد. میانگین

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

انگیزه‌های اجتماعی مهاجران برگشتی و مشارکت اجتماعی با وضع مالی اظهاری مقایسه شده است که این مقایسه تفاوت غیر معنی‌داری را نشان می‌دهد. مقایسه میانگین توسعه اقتصادی، اجتماعی روستایی بر حسب وضع مالی اظهاری در شهر نشان می‌دهد افرادی که وضع مالی خوب دارند (۳۱/۱) در توسعه روستایی تاثیر بیش‌تری از افرادی دارند که وضع مالی‌شان را هم‌سطح (۲۸/۲) و ضعیف (۲۷/۷) اعلام کرده‌اند. بین نوع شغل بعد از مهاجرت به روستا و انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی رابطه معنی‌داری در سطح ۰/۰۱ وجود دارد. در مشاغل اداری (۱۹/۹) به‌ترتیب میانگین انگیزه اقتصادی مهاجران بیش‌تر از مشاغل کشاورزی (۱۹/۵)، راننده، صنعتگر و خدماتی (۱۹/۱)، ساختمانی (۱۶/۹) و بیکار (۱۶/۸) است. گفتنی است در این مشاغل رفته رفته انگیزه‌های اقتصادی کاهش یافته است. مقایسه میانگین‌های انگیزه اجتماعی مهاجران برگشتی و مشارکت اجتماعی با سطوح مختلف مشاغل بعد از مهاجرت به روستا تفاوت معنی‌داری را نشان نمی‌دهد. مطابق نتیجه آزمون شفه و نتایج جدول (۳)، واریانس توسعه اقتصادی، اجتماعی روستایی در بین سطوح شغلی به‌ترتیب بیکار (۲۴/۴)، ساختمانی (۲۶/۴) و کشاورز (۲۸/۴) تفاوت نداشته، بلکه افرادی که اداری هستند (۳۱/۰) و نیز دارای شغل راننده، صنعتگر و خدماتی (۲۹/۲) هستند تفاوت معنی‌داری با سایر سطوح شغلی دارند. میانگین انگیزه اقتصادی مهاجرانی که در روستا دارای ملک هستند نزدیک (۲/۲) بیش‌تر از کسانی است که فاقد ملک هستند. شایان ذکر است میانگین انگیزه اجتماعی مهاجران برگشتی در بین افرادی که در روستا دارای ملک هستند (۲۰/۸) بیش‌تر از کسانی است که فاقد ملک (۱۹/۶) هستند. این مهاجران بیش‌تر روی تغییرات فردی، انگیزه، عقاید و رفتارهایی چون تربیت خوب فرزندان، زندگی در جای آرام و طبیعت سرسبز روستا و درمان وضعیت جسمی و غیره تمرکز دارند. مطابق با جدول (۳)، با تفاوت ۲/۵ میانگین مشارکت اجتماعی بین مهاجرانی که در روستا دارای ملک هستند با افرادی که فاقد ملک هستند از لحاظ آماری تفاوت معنی‌دار وجود دارد. افرادی که در روستا دارای ملک هستند مشارکت و همبستگی بیش‌تری دارند و این امر در ارتقاء توسعه و تغییرات روستایی موثر است و می‌تواند موجب افزایش سرمایه اجتماعی جوامع روستایی شده و در افزایش سرمایه مالی و اقتصادی روستا مفید و کار ساز باشد.

میانگین توسعه روستایی در بین افرادی که دارای ملک هستند (۲۸/۹) بیش‌تر از افرادی است که فاقد ملک هستند (۲۶/۶). با توجه به نتایج، کسانی که از وضعیت اقتصادی و اجتماعی بالایی برخوردار هستند، عملکرد بهتری در استفاده از تکنولوژی پیشرفته و توسعه دارند. به نظر می‌رسد برگشت آن‌ها به موطن بعد از یک دوره‌ی معین، زمانی اتفاق می‌افتد که دارای کسب تجربه موفق مالی هستند و این عامل انگیزه‌های اقتصادی مهاجران را تحت تاثیر قرار می‌دهد؛ بنابراین، زمان برگشت آن‌ها به‌وسیله اهدافی تعیین می‌شود تا در زمان مهاجرت به آن برسند. با این وجود، مهاجران به نوعی با مدیریت منابع مالی و منابع طبیعی در روستا می‌توانند در سرمایه‌گذاری و در تسهیل دوره‌ی گذار توسعه تاثیر داشته باشند و منجر به بازدهی سرمایه‌گذاری و پیشرفت و توسعه اقتصادی، اجتماعی روستا شوند. در چنین شرایطی در مناطق روستایی وضعیت حفظ و افزایش جمعیت روستایی به جای کاهش جمعیت فعال خواهد شد.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

جدول ۳- توزیع نسبی پاسخگویان بر حسب انگیزه‌های مهاجران برگشتی، مشارکت اجتماعی و توسعه روستایی به تفکیک وضعیت اقتصادی

Table 3- Relative distribution of respondents based on motivation of return migration, social cooperation and rural development separate of economic statues

متغیرها		میانگین انگیزه اقتصادی		میانگین انگیزه اجتماعی		میانگین مشارکت- اجتماعی		میانگین توسعه روستایی	
		میانگین	تعداد	میانگین	تعداد	میانگین	تعداد	میانگین	تعداد
وضع مالی اظهاری در شهر	ضعیف	۱۸/٤٥	۷٥	۱۹/۸۹	۷٦	۲۳/۷۹	۷۸	۲۷/۷۰	۷٤
	هم‌سطح	۱۹/۳۲	۱۲۹	۲۰/۸۰	۱۲۹	۲٥/۰۹	۱۲۷	۲۸/۲٦	۱۲۸
	خوب	۲٤/٤۰	۳۲	۲۱/۲۱	۳۳	۲٤/٦۰	۳۳	۳۱/۱۲	۳۳
مقدار آزمون		F= ۳/۳۲۸*		F= ۲/۱٥۷		F= ۱/٤۲٦		F= ۳/٤۷٤*	
شغل بعد از مهاجرت به روستا	بیکار	۱٦/۸۰	٥	۱۸/٤۰	٥	۲۲/٥۰	٤	۲٤/۲۰	٥
	کشاورزی	۱۹/٥۲	۱٥۳	۲۰/٤۹	۱٥٤	۲٤/٥۹	۱٥۷	۲۸/٤٥	۱٥۳
	ساختمانی	۱٦/۹۰	۳۲	۲۰/۷۰	۳۱	۲۳/۲۷	۳۳	۲٦/٤۰	۳۲
	راننده، صنعتگر و خدماتی	۱۹/۱۳	۳۰	۲۰/۱۲	۳۲	۲٤/۸۷	۳۱	۲۹/۲۱	۳۲
	اداری	۱۹/۸٦	۲۲	۲۱/٥۰	۲۲	۲٦	۲۰	۳۱/۰٤	۲۲
مقدار آزمون		F= ٤/۲۲٦**		F= ۰/۹۱۰		F= ۰/۹۸٤		F= ۲/٤۱۲*	
ملک در روستا	فاقد ملک	۱۷/۳۳	٤۲	۱۹/٦۰	٤۳	۲۲/٤۲	٤۲	۲٦/٦۱	٤۲
	دارای ملک	۱۹/٥۳	۲۰۳	۲۰/۸۱	۲۰٤	۲٤/۹۷	۲۰۷	۲۸/۸۹	۲۰۳
مقدار آزمون		t= ۳/٥٤۱***		t= ۱/۹٦۸*		t= ۲/۳۸۱*		t= ۲/۰۸۹*	

*معنی‌داری در سطح ۰/۰٥> P > ۰/۰۱ **. معنی‌داری در سطح ۰/۰۱> P > ۰/۰۰۱ ***. معنی‌داری در سطح ۰/۰۰۱> P

جدول ٤- آزمون تعقیبی شفه برای بررسی تفاوت بین طبقات وضع مالی اظهاری در شهر

Table 4- Following test for analysis of difference between economic statues observation in city

وضع مالی اظهاری	تفاوت میانگین	مقدار معنی‌داری
ضعیف خوب	۱/۰۸۰٦۷	۰/۳۳٤
هم‌سطح	۱/۹٥۲۹۲*	۰/۰٤٥
هم‌سطح خوب	-۱/۰۸۰٦۷	۰/۳۳٤
ضعیف	۰/۸۷۲۲٥	۰/۲٦۷
خوب هم‌سطح	-۱/۹٥۲۹۲*	۰/۰٤٥
ضعیف	-۰/۸۷۲۲٥	۰/۲٦۷

در جدول (۵)، میانگین انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی مقایسه شده است. این مقایسه بین طبقات متغیرهای کار کشاورزی، استفاده از روش‌های نوین آبیاری، روش‌های مکانیزه و کار دامداری تفاوت معنی‌داری را نشان می‌دهد.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

به‌طوری که میانگین انگیزه اقتصادی مهاجرانی که به‌کار کشاورزی مشغول هستند نزدیک (۲/۳۵) بیش‌تر از مهاجرانی است که به‌کار کشاورزی مشغول نیستند. میانگین انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی بر حسب روش‌های نوین کشاورزی معنی‌دار است. به طوری که میانگین انگیزه اقتصادی مهاجرانی که از روش‌های نوین آبیاری استفاده می‌کنند (۲۰/۹) بیش‌تر از مهاجرانی است که از این روش‌ها در آبیاری استفاده نمی‌کنند (۱۸/۷). میانگین انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی در استفاده از روش‌های مکانیزه و کار دامداری که به‌ترتیب از روش‌های مکانیزه استفاده می‌کنند نزدیک (۲/۳) و مهاجرانی که به‌کار دامداری مشغولند نزدیک (۱/۰۸) بیش‌تر از مهاجرانی است که از روش‌های مکانیزه در کشاورزی استفاده نمی‌کنند و به‌کار دامداری مشغول نیستند. مهاجران با ارزیابی فواید بیش‌تر از هزینه تصمیم به برگشت می‌گیرند. آن‌ها با تجارب و دانش‌های جدید و با توسعه کار کشاورزی و دامداری و استفاده از مکانیزاسیون کشاورزی و ایجاد کسب‌وکار جدید و کارآفرینی در جامعه روستایی می‌توانند موجب بهبود وضعیت خانواده‌ها و اجتماعات روستایی شوند. مطابق با جدول (۵)، میانگین انگیزه اجتماعی تنها وجود رابطه معنی‌داری را بین استفاده از روش‌های نوین آبیاری و مکانیزه نشان می‌دهد. به طوری که انگیزه افرادی که از روش‌های نوین آبیاری و مکانیزه استفاده می‌کنند به ترتیب نزدیک (۱/۳) و (۰/۹۲) بیش‌تر از مهاجرانی است که از این روش‌ها استفاده نمی‌کنند. میانگین مشارکت اجتماعی در بین مهاجرانی که به‌کار کشاورزی مشغولند نزدیک (٦/٦) بیش‌تر از مهاجرانی است که به‌کار کشاورزی مشغول نیستند. میانگین مشارکت اجتماعی کشاورزان مهاجری که از روش‌های مکانیزه استفاده می‌کنند نزدیک (۲/۵) بیش‌تر از مهاجرانی است از این روش‌های نوین در کار کشاورزی استفاده نمی‌کنند. بین استفاده از روش‌های نوین آبیاری و کار دامداری و مشارکت اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود ندارد. می‌توان بیان کرد، انگیزه‌های مهاجران برگشتی و مشارکت اجتماعی به سازگاری با پیشرفت تکنولوژی در روستا کمک می‌کند. استفاده از تکنولوژی‌های نوین و عملکرد بهتر کشاورزی با بهبود تولید محصول و افزایش درآمد و کارآفرینی می‌تواند ارتباط داشته باشد. به نظر می‌رسد این تغییرات در رابطه با تفکر امروزی مربوط به روستا، تاکید کاملا مثبتی روی کیفیت ابعاد زندگی در مناطق روستایی دارد و از همه مهم‌تر تاثیر در مفهوم قوی مشارکت و پیوستگی اجتماعی روستا دارد.

میانگین توسعه روستایی در بین مهاجرانی که به‌کار کشاورزی مشغولند نزدیک (۲/۸۳) بیش‌تر از آن‌هایی است که به‌کار کشاورزی مشغول نیستند. میانگین توسعه روستایی در بین مهاجرانی که از روش‌های نوین آبیاری و مکانیزه استفاده می‌کنند به‌ترتیب (٤/۰۹) و (۳/۲٦) بیش‌تر از مهاجرانی که از این روش‌ها استفاده نمی‌کنند. مهاجران بیش‌تر به‌کار باغداری و کشاورزی مشغولند و در کارشان از مکانیزاسیون آبیاری و تکنولوژی نوین کشاورزی استفاده می‌کنند. از این‌رو، هم در توسعه روستایی نقش اساسی دارند و هم می‌توانند در کارشان فایده و سود بیش‌تری داشته باشند که این امر می‌تواند یکی از فاکتورهای مهم برگشت باشد. کار کشاورزی یکی از جنبه‌های مهم در اقتصاد توسعه روستایی می‌تواند مطرح باشد. این کار نه تنها به فرصت‌های کسب درآمد افراد کمک می‌کند، بلکه در پایداری محیط‌زیست و حفظ اجتماع روستایی نیز موثر است. جدول (۵) مباحث ذکر شده را نشان می‌دهد.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

جدول ۵- توزیع نسبی پاسخگویان برحسب انگیزه‌های مهاجران برگشتی، مشارکت اجتماعی و توسعه روستایی به تفکیک استفاده از روش‌های نوین کشاورزی و کار دامداری

Table 5- Relative distribution of respondents based on motivation of return migration, social cooperation, rural development separately by using the modern methods of agriculture

متغیرها	کار کشاورزی		روش‌های نوین آبیاری		روش‌های مکانیزه		کار دامداری	
	بلی	خیر	استفاده	عدم استفاده	استفاده	عدم استفاده	بلی	خیر
میانگین انگیزه اقتصادی	۱۹/۸۳	۱۷/٤۸	۲۰/۹٤	۱۸/۷۷	۲۰/۲۲	۱۷/۹۲	۱۹/۷۳	۱۸/٦٥
تعداد	۱۷۳	۷۲	٥۲	۱٦۰	۱۲۸	۸۹	۱۱۷	۱۳۰
مقدار آزمون	t=٤/٦٥۰***		t=۳/۸٦۷***		t=٤/٦۹٦***		t=۲/۲۷۹*	
میانگین انگیزه اجتماعی	۲۰/۸۲	۱۹/۹۲	۲۱/٥۹	۲۰/۳۲	۲۱/۰۷	۲۰/۱٥	۲۰/۷۲	۲۰/٤۲
تعداد	۱۷۳	۷٥	٥٤	۱٦۰	۱۲۷	۹۳	۱۱٥	۱۳۳
مقدار آزمون	t =۱/۷۷۳		t =۲/۱٤٥*		t =۱/۷۷٥*		t =۰/٦۲۸	
میانگین مشارکت اجتماعی	۲٥/٤٥	۲۲/۳۹	۲٥/٥۱	۲٤/٤۹	۲٥/۸۷	۲۳/۳٦	۲٥	۲٤/۱۷
تعداد	۱۷٥	۷۳	٥٦	۱٦۲	۱۳۱	۹۰	۱۱۹	۱۲۹
مقدار آزمون	t =٤/۱۳۸***		t =۱/۱۹۹		t =۳/٤٦۱**		t =۱/۱۹۲	
میانگین توسعه روستایی	۲۹/۳۲	۲٦/٤۹	۳۱/۸۱	۲۷/۷۲	۳۰/۱٤	۲٦/۸۸	۲۹/۰۹	۲۸/۱۰
تعداد	۱۷۱	۷٥	٥٥	۱٥۸	۱۲۹	۸۸	۱۱۷	۱۲۸
مقدار آزمون	t =۳/۲٤۰***		t =٤/۱٥۸***		t =۳/۷٦۰***		t =۱/۱۹۲	

*معنی‌داری در سطح ۰/۰٥> P > ۰/۰۱ **. معنی‌داری در سطح ۰/۰۱> P > ۰/۰۰۱ ***. معنی‌داری در سطح ۰/۰۰۱> P

در جدول (٦) ملاحظه می‌شود که بین میزان درآمد و میزان توسعه روستایی همبستگی مستقیم متوسط وجود دارد. ضریب همبستگی بین انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی و توسعه روستایی نشان می‌دهد بین متغیرهای ذکر شده همبستگی مستقیم قوی وجود دارد. به طوری که با بالا رفتن انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی میزان توسعه اقتصادی و اجتماعی روستایی نیز افزایش می‌یابد. ضریب همبستگی بین انگیزه اجتماعی مهاجران برگشتی و میزان توسعه روستایی نشان می‌دهد بین دو متغیر همبستگی مستقیم قوی وجود دارد. نتایج به‌دست آمده از ضریب همبستگی پیرسون بین مشارکت اجتماعی و میزان توسعه روستایی نیز همبستگی مثبت قوی بین دو متغیر را نشان می‌دهد.

جدول ٦- آزمون همبستگی بین متغیرهای پیش‌بین با متغیر ملاک (میزان تحولات و توسعه اقتصادی-اجتماعی روستایی)

Table 6- Correlation test between predictor variables and Criterion variable (Rate of the rural economic and social development and evaluation)

متغیرها	تحولات و توسعه اقتصادی- اجتماعی	سطح معناداری
درآمد	۰/۲۲۷	۰/۰۰۰
انگیزه اقتصادی مهاجرت	۰/٦۲۲	۰/۰۰۰
انگیزه اجتماعی مهاجرت	۰/٥۲۹	۰/۰۰۰
مشارکت اجتماعی	۰/٥۳۲	۰/۰۰۰

مطابق اطلاعات جدول (۷)، جهت بررسی همزمان متغیرهای مستقل بر میزان توسعه روستایی از معادله رگرسیون خطی گام‌به‌گام استفاده شده است. با توجه به مقدار F و سطح معنی‌داری، سه متغیر انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی،

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

مشارکت اجتماعی، انگیزه اجتماعی مهاجران برگشتی رابطه معنی‌داری (۰/۰۰۱) و متغیر استفاده از تکنولوژی نوین کشاورزی در سطح (۰/۰۱) معنی‌دار شده‌اند. ضریب همبستگی چندگانه (۷۳ درصد) نشان از همبستگی بالا بین متغیرهای موجود در معادله رگرسیون است. با توجه به ضریب تعیین تصحیح شده ملاحظه می‌شود که حدود (۵۲ درصد) میزان توسعه اقتصادی، اجتماعی و تغییرات روستایی توسط چهار متغیر انگیزه‌های اقتصادی مهاجران برگشتی، مشارکت اجتماعی، انگیزه‌های اجتماعی مهاجران برگشتی و استفاده از تکنولوژی نوین کشاورزی تبیین می‌شود. در بین متغیرهای مستقل در معادله رگرسیون انگیزه‌های اقتصادی مهاجران با (۳٦ درصد) بیش‌ترین سهم را در تبیین تغییرات میزان توسعه روستایی دارد. مشارکت اجتماعی، انگیزه‌های اجتماعی مهاجران برگشتی و نیز استفاده از تکنولوژی‌های نوین کشاورزی در گام‌های بعدی قرار دارند. به نظر می‌رسد این امر با مسائل اجتماعی-اقتصادی و محیطی شهرها مانند هزینه مسکن و نبود شغل مناسب و ایجاد کسب و درآمد جدید و رفاه در روستا ارتباط دارد. کار کشاورزی موجب فراهم کردن فرصت اشتغال و ایجاد امرار معاش برای افراد روستایی و بهبود استانداردهای زندگی و کاهش فقر می‌شود. انگیزه‌های اجتماعی نیز مانند علاقه و دلبستگی به زادگاه و طبیعت سرسبز روستا و غیره بر توسعه روستا تاثیر دارد و مهاجران برگشتی از ارزش‌ها و محیطی که به آن برمی‌گردند، درک خوبی دارند. در این میان مشارکت اجتماعی علاوه بر سرمایه انسانی (آموزش، مهارت، دانش) و مالی، سرمایه اجتماعی را به روستا باز می‌گرداند. اتحاد و پیوستگی مهاجران برگشتی منجر به ادغام موفق مهاجران در موقعیت روستا می‌شود.

جدول ۷- پیش‌بینی میزان تحولات و توسعه اقتصادی، اجتماعی روستایی بر حسب انگیزه‌های مهاجران برگشتی

Table 7- Prediction of evaluation and development rate of economic, social rural based on motivation of return migration

متغیر	R	Reguare	Adj R Sguare	B	β	t	F	sig
مدل ۱								
انگیزه‌های اقتصادی مهاجران	۰/٦۰۳	۰/۳٦٤	۰/۳٦۰	۱/۰۵۹	۰/٦۰۳***	۹٤/۳۷۱	۹/۷۱٤	۰/۰۰۰
مدل ۲								
انگیزه‌های اقتصادی مهاجران	۰/٦۷۳	۰/٤۵۳	۰/٤٤٦	۰/۷۷۰	۰/٤۳۸***	٦/٦٤۳	٦۷/۸۵٤	۰/۰۰۰
مشارکت اجتماعی				۰/٤۰۸	۰/۳٤۱***	۵/۱٦۳		
مدل ۳								
انگیزه‌های اقتصادی مهاجران	۰/۷۱۱	۰/۵۰۵	۰/٤۹٦	۰/۵٦٤	۰/۳۲۱***	٤/٦۵٦	۵۵/٤۱٦	۰/۰۰۰
مشارکت اجتماعی				۰/۳٤۰	۰/۲۸۵***	٤/٤۱۷		
انگیزه‌های اجتماعی مهاجران				۰/٤۷۰	۰/۲۷۵***	٤/۱٤۳		
مدل ٤								
انگیزه‌های اقتصادی مهاجران	۰/۷۳۱	۰/۵۳٤	۰/۵۲۳	۰/٤۸٤	۰/۲۷٦***	٤/۰۱٤۲	٤٦/٤۹۹	۰/۰۰۰
مشارکت اجتماعی				۰/۳۵۷	۰/۲۹۸***	٤/۷۵۱		
انگیزه‌های اجتماعی مهاجران				۰/٤۵۲	۰/۲٦٤***	٤/۰۹۵		
استفاده از تکنولوژی نوین کشاورزی				۰/٦۵۱	۰/۱۷۸**	۳/۲۰٦		

. معنی‌داری در سطح ۰/۰۱> P > ۰/۰۰۱ *. معنی‌داری در سطح ۰/۰۰۱> P

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

نتیجه‌گیری

مهاجرت برگشتی فرآیندی است که بر اساس آن افراد بعد از یک دوره اقامت طولانی مدت در سرزمین دیگر (مقصد) به سرزمین اولیه خود (مبدا) باز می‌گردند. پرسش محوری این است که انگیزه‌های مهاجران برگشتی چه اثراتی می‌تواند بر روی تحولات و توسعه روستایی داشته باشد؟ مهاجران برگشتی افراد ماهر و نیمه ماهری هستند که با توجه به مسائل اقتصادی-اجتماعی و محیطی شهرها تصمیم به مهاجرت می‌گیرند. براساس نتایج به‌دست آمده میانگین تحولات و توسعه اقتصادی و اجتماعی روستا تقریبا متوسط به بالا است. یافته‌های دو متغیره تحقیق حاضر وجود تفاوت معنی‌داری را بین وضعیت اقتصادی و انگیزه‌های مهاجرت برگشتی و مشارکت و توسعه روستایی نشان می‌دهد. به طوری که بین وضع مالی اظهاری در شهر و انگیزه‌های اقتصادی مهاجران و توسعه روستایی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین شغل بعد از مهاجرت به روستا و وجود ملک در روستا با انگیزه‌های مهاجران برگشتی و توسعه روستا تفاوت وجود دارد. این یافته با نتایج بررسی Nobakht et al (2017) همسو است. در یافته‌های پژوهش حاضر انگیزه‌های اقتصادی مهم‌ترین متغیر اثرگذار در تحولات و توسعه اقتصادی-اجتماعی روستایی است. این امر مطابق با یافته‌های Afrakhte et al (2016) است. می‌توان گفت ارزان بودن مسکن و امرار معاش در مقابل با سایر موارد اقتصادی، از دلایل اصلی مهاجرت به روستا می‌تواند مطرح باشد. مهاجران برگشتی که در روستا ملک دارند میانگین مشارکت اجتماعی بالاتری نسبت به سایر سطوح دارند. می‌توان اظهار کرد، مشارکت مهاجران در کارهای مربوط به روستا می‌تواند نقش مهمی در سازمان‌دهی سیستم‌های نهادی ملی مانند بازارکار، آموزش، بهداشت و همکاری‌های اجتماعی و غیره داشته باشد. این یافته بر مبنای رویکرد ساختاری است که روی توانایی مهاجران برگشتی در موطن تاکید دارد و در راستای یافته‌های Manafiazar et al (2017) است.

افرادی که وضع مالی خوب دارند، شغل اداری و در روستا ملک دارند، میانگین توسعه روستایی در این سطوح بیش‌تر از سایر سطوح است. این مهاجران در توسعه روستایی تاثیر بسزایی دارند که در راستای رویکرد اقتصاد نوین است. می‌توان گفت، بیش‌تر مهاجران مبدا را با قصد اکتساب مهارت و پس‌انداز ترک می‌کنند که مطابق با یافته‌های Demurger and Huixu (2010) است. گفتنی است مهاجرت افراد کاملا ماهر روی توسعه دانش محور منطقه‌ای که این افراد به آنجا برمی‌گردند تاثیر به‌سزایی دارد. مهاجران برگشتی علاوه بر آن‌که می‌توانند اقتصاد روستا را احیا کنند و فقر را در مناطق کم‌تر توسعه‌یافته کاهش دهند، می‌توانند سرمایه انسانی و اجتماعی برگشتی (که عامل مهم و کلیدی در فعالیت‌های کارآفرینی و اقتصادی است) را بهبود دهند و از مهاجرت روستاییان به شهرها جلوگیری نمایند.
مهاجرانی که به کار کشاورزی مشغولند و از روش‌های نوین آبیاری و مکانیزه استفاده می‌کنند، میانگین انگیزه‌های مهاجرت برگشتی، مشارکت اجتماعی و توسعه روستایی بیش‌تر از مهاجرانی است که به کار کشاورزی و دامداری مشغول نیستند و در کارشان از روش‌های نوین استفاده نمی‌کنند. این نتایج نیز در جهت و مطابق با نظریه تودارو است. افرادی که از موقعیت‌های اقتصادی بالاتری برخوردارند، با توجه به امکانات‌شان از روش‌های نوین آبیاری و کشاورزی بیش‌تر استفاده می‌کنند. با افزایش تولید محصول از طریق کشاورزی، مدیریت کسب‌وکار و امرار معاش نیز بهبود

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

می‌یابد. انگیزه‌های اقتصادی مهاجرت بیش‌ترین تاثیر را بر توسعه و تحولات روستایی دارد. با بهبود رشد اقتصادی و افزایش درآمد در بخش کشاورزی و کارآفرینی و علاقه به زندگی در موطن اصلی، زمینه‌های برگشت مهاجران به روستا فراهم می‌گردد؛ و نیز با بهبود خاک و محیط‌زیست و ایجاد محیطی اقتصادی و اجتماعی برای مالکان روستایی زمینه فراهم است تا در موطن خود بمانند و فعالیت‌های تولید درآمد در روستا انجام دهند.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

References

- Afroukhteh, H., Manafiazar, R., Velaei, M., (2016), "Spatial and local effects of return migration in meandoab town", ***Planning and research of rural areas Journal***, 5 (1): 83-93. [In Persian].
- Azani, M., Bostani, S., (2013), "Analysis on effective factors on rural- urban migration, case study on Mamsane city", ***Geographycal Space Journal***, 13 (41): 93-111 . [In Persian].
- Berry, B., (1976), "The conter urbanization process: urban America since 1970, urbanization and counterbanisation", ***Sage Beverly Hills***, 52: 17-30.
- Cassarino, J., (2015), "Theorising return migration", the conceptual approach to return migration revisited international", ***Journal on Multicultural societies***, 6 (2): 253- 279.
- Demurger, S., Huixu, Ch., (2010), "***Return migration: The rise of new enterpreneurs in Rurul china Center for Modern Chinese city studies***", East China normal University: Shanghai, China.
- Dustman, C., Weiss, Y., (2007), "Return migration: theory and empirical evidence from the uk", ***British Journal of Industrial Relations***, 19: 236-256.
- Farrell, M., Jakairyte, E., Mcdonagh, J., Mahon, M., (2014), "Rural return migration: comparative analysis between lrel and lithuania", ***Central and Eastern European Migration Review***, 2 (3): 19-32.
- Ferras, C., (2009), "In the counter urbanization process a chaotic concept in academic literature?", ***Geographica pannonica***, 13: 53-65.
- Rabbani, R., Taheri, Z., Rosta, Z., (2001), "Investigation the reasons for reverse immigration motives and its impact on social and econmic development, (ToneKabon and Ramsar cities)", ***Journal of urban planning and Research***, 5 (2): 83-108. [In Persian].
- Ghasmi, M., Javan, J., Sabri, Z., (2014)," Analysis of reason of framing , return migration at rural areas in Binalood City", ***Study of dry Geography***, 16 (4): 165-186. [In Persian].
- Ghasemi, A., Rostami, N., Sherrie, M., (2016), "Analysis on tendency tto migration to urban of rural youngers of Ahar city", ***Geographycal Space Journal***, 53 (16): 173-192 . [In Persian].
-Hein de Haas, H., (2010), "Migration and development: atheoretical perspective", ***International migration Review***, 44 (1): 46-61.
- Kunuroglu, K., (2016), "Return migration", ***Association forcross-Cultural psychology***, 8 (2): 27-39.
- Manafi Azar, R., Abdollahi, A., Alizadeh, T., Volaye, M., Ghasemi Ardahaee, A., (2017), "Return migration and its consequences on rural settlements", (Case study: Barondoog section of Miandoab city), ***Quarterly Journal of Residential Planning Studies Human cases***, 12 (1): 173-192. [In Persian].
- Moteai Langrodi, H., (2003), "***Rural planning emphasized on Iran***", Mashhad: Mashhad Jahad daneshgahi publication. [In Persian].
- Nobakht, R., Ghasemi Ardahaee, A., Rastamalizadeh, V., (2017), "The causes and determinants of return migration in Iran during period of 2006-2007", ***Two Journal of Demographic Studies***, 3 (1): 183-209. [In Persian].
- Novotna, M., Jankopp, J., Bartos, M., (2013), "Changes in migration to rural reglons in the Czech republic", ***Position and Persepectives Moravina,Graphical Reports***, 21: 37-54.
- Setranna, M., (2017), "Back hom at last: factors influencing return and reintegration of ghanaian returness", ***Journal of Indentity and migration studies***, 11 (1): 15-28.
- Stark, O., (1991), "***The migration of labor***", Cambridge: Basil Blackwell pub.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

- Todaro, M., (1969), "A model of laber migration and urban unemployment in less developed countries", ***The American Economic Review***, 59 (1): 138-148.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]